

Türkiye’de Yaratıcı Ayrıntılı Altyazı Çevirisi Üzerine Bir Alımlama Çalışması¹

A Reception Study on Creative Subtitling for Deaf and Hard-of-Hearing in Türkiye

Araştırma/Research

Gevher Ebru ÇEVİKOĞLU YILDIRIM*, Ayşe Şirin OKYAYUZ**

*Dr., Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı, gcevikoglu@gmail.com, ORCID ID: orcid.org/0000-0002-5873-5320

**Prof. Dr., Hacettepe Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Mütercim ve Tercümanlık Bölümü, sirinokayuz@hacettepe.edu.tr, ORCID ID: orcid.org/0000-0001-7512-2764

ÖZET

Çeviribilim araştırmaları arasında son dönemde yer edinmeye başlayan yaratıcı ayrıntılı altyazı çevirisi; sağır ve işitme engelli alıcıların ihtiyaçlarına daha yenilikçi bir bakış açısıyla yaklaşan ve yaratıcılık olgusu üzerinden, görsel-işitsel ürünlerin alımlama düzeylerini arttırmayı amaçlayan bir türdür. Yaratıcı ayrıntılı altyazı özellikle son yıllarda, sağır ve işitme engelli alıcı kitlenin medya içeriklerini daha derin ve bütünsel bir şekilde deneyimleyebilmesi için önemli bir adım olarak öne çıkmaktadır. Özünde altyazı çevirisinden hareketle ortaya çıkan ve yaşanan uluslararası ve ulusal gelişmeler neticesinde bugün dünyada ve ülkemizde yaygın bir şekilde kullanılmakta olan ayrıntılı altyazı çevirisini bir adım öteye taşımayı amaçlayan yaratıcı ayrıntılı altyazı çevirisi, alıcı kitleye daha zengin ve etkileşimli bir deneyim sunmayı hedeflerken aynı zamanda sağır ve işitme engelli alıcı kitlenin görsel-işitsel ürünleri alımlama düzeyleri üzerinde bir farklılık oluşturmayı amaçlar. Türkiye’de doktora düzeyinde yaratıcı ayrıntılı altyazı çevirisi üzerine devam etmekte olan bir araştırmadan yola çıkarak hazırlanan bu çalışma, bu yeni açılımın sağır ve işitme engelli alıcıların görsel-işitsel ürünlere erişimi üzerinde sağlayabileceği katkıları ve araştırma katılımcılarının geribildirimleri çerçevesinde edinilen nitel ve nicel veriler üzerinden yaratıcılık açılımının sınırlarını belirleyebilmeyi amaçlamaktadır.

¹ This article is produced from the doctoral dissertation of Gevher Ebru Çevikoğlu Yıldırım under the supervision of Prof. Dr. Ayşe Şirin OKYAYUZ at Hacettepe University, Graduate School of Social Sciences, Department of Translation and Interpreting in English (Doctorate Degree), entitled “A Taxonomy for Creative Subtitling for the Deaf and Hard of Hearing”.

Anahtar Sözcükler: ayrıntılı altyazı çevirisi, çeviribilim, erişilebilirlik, görsel-işitsel çeviri, yaratıcı ayrıntılı altyazı çevirisi

ABSTRACT

Creative subtitling for deaf and hard-of-hearing, which has recently gained prominence in translation studies, represents an innovative approach to enhance the reception of audiovisual products by Deaf and Hard-of-Hearing audiences through the lens of creativity. In recent years, creative subtitling for deaf and hard-of-hearing has emerged as a significant step toward enabling DHH audiences to experience media content more deeply and constituted. Built on the foundation of subtitling practices, this approach seeks to advance the scope of subtitling for deaf and hard-of-hearing—widely utilized both globally and domestically due to international and national developments—by offering viewers a richer and more interactive experience. This research also aims to improve audiovisual products' reception and engagement levels for DHH audiences. This study, based on ongoing doctoral research in Turkey on creative subtitling for deaf and hard-of-hearing, investigates the potential contributions of this novel approach to enhancing accessibility for DHH audiences. Furthermore, it explores the boundaries of creative innovation in subtitling by examining the qualitative and quantitative research outcomes collected from participant feedback to assess the impact of creative subtitling on the accessibility and reception of audiovisual materials.

Keywords: subtitling for persons who are deaf and hard-of-hearing, translation studies, accessibility, audiovisual translation, creative subtitling for deaf and hard-of-hearing

1. Giriş

1990'lı yılların ortalarından itibaren görsel-işitsel çeviri, çeviribilim araştırmaları arasında giderek daha fazla ilgi gören bir alan hâline gelmiştir (Díaz-Cintas & Neves, 2015). Bu çeviri türü, temelde çevirinin diğer biçimleri gibi, diller ve kültürler arasında bir köprü kurmayı ve erişilemeye erişim sağlamayı hedeflemektedir. Ancak görsel-işitsel çeviriyi diğer çeviri türlerinden ayıran en temel özellik, görsel ve işitsel unsurların çeviri sürecine dâhil edilmesi ve bu unsurların hedef kitleye uygun bir şekilde uyarlanmasıdır. Sinema ve televizyon gibi kitle iletişim araçlarının küresel çapta yaygınlaşması, görsel-işitsel ürünlere erişimi kolaylaştırmış ve bu ürünlerin farklı kültürler arasında paylaşımını artırmıştır. Bu durum, görsel-işitsel çeviri ihtiyacını daha da görünür kılmış ve bu alandaki akademik çalışmaların sayıca artması ile sonuçlanmıştır.

2000'li yıllarda, engelli haklarıyla ilgili farkındalığın artması, uluslararası kurum ve sivil toplum kuruluşlarının katkılarıyla görsel-işitsel çeviri çalışmalarına yeni bir boyut kazandırmıştır. Görsel-işitsel çeviri, çeviribilim araştırmaları arasına dâhil olduğu ilk yıllarda farklı diller konuşan ve farklı kültürlerle mensup toplumlar arasında bir köprü kurmayı amaçlamıştır. Günümüzde ise engelsiz erişim kavramı ile işitme ve görme engelli bireyler için de daha erişilebilir bir medya deneyimi sunmayı hedeflemekte, dolayısıyla dil içi uygulamalara sıklıkla yer verilmektedir (Martins & Ferreira, 2024). Bu gelişme, yalnızca çeviri alanında bir yenilik değil, aynı zamanda bu kitlenin sosyal hayata katılımını artırmaya yönelik bir adımdır. Sağır, işitme engelli ve görme engelli bireylerin görsel-

işitsel medyaya erişimini kolaylaştıran altyazı çevirileri, sesli betimleme ve işaret dili gibi çeviri türleri bugün çeviribilim araştırmaları arasında ön plana çıkmaktadır.

Bu bağlamda, son dönemde çeviribilim araştırmaları arasına giren yaratıcı ayrıntılı altyazı çevirisi, geleneksel ayrıntılı altyazı uygulamalarının ötesine geçen ve alıcı kitlenin görsel-işitsel deneyimini zenginleştirmeyi amaçlayan bir çeviri türü olarak dikkat çekmektedir (Robert È.-S. , 2022) . Özellikle sağır ve işitme engelli bireyler için geliştirilen bu çeviri türü, metinsel içeriğin yanı sıra ses efektleri, müzik ve tonlamalar gibi işitsel öğelerin de görselleştirilmesini ve alıcı kitlenin bu unsurları deneyimleyebilmesini sağlamaktadır. Türkiye’de doktora düzeyinde devam eden bir araştırmadan elde edilen bulgulara dayanan bu çalışma, yaratıcı ayrıntılı altyazı çevirisinin Türkiye bağlamında nasıl uygulanabileceği ve bu uygulamanın hedef kitle üzerindeki etkilerini değerlendirmeyi amaçlamaktadır.

Türkiye’deki ayrıntılı altyazı geleneğini bir adım öteye taşımayı amaçlayan bu çalışma ile ve yaratıcı ayrıntılı altyazı çevirisi olarak tanımlanan bu yeni görsel-işitsel çeviri türünün sağır ve işitme engelli bireyler tarafından nasıl karşılandığına dair öncü bir araştırma ortaya konulmaktadır. Bu doğrultuda, deney grubundan toplanan veriler; yaratıcı altyazı çevirisinin alıcı kitle tarafından nasıl alımlandığını anlamak ve ihtiyaçlara cevap verecek bir çeviri yöntemi geliştirmek için kullanılmaktadır. Çalışma, yaratıcı altyazı çevirisinin hedef kitle üzerindeki etkilerini hem nitel hem de nicel yöntemlerle inceleyerek, bu alanda uygulanabilir ve sürdürülebilir bir model sunmayı amaçlamaktadır.

İki ana bölümden oluşan çalışmanın ilk bölümünde, Türkiye’de medya erişilebilirliği ve ayrıntılı altyazı çevirisinden yaratıcı ayrıntılı altyazı çevirisine geçiş üzerine kuramsal bir çerçeve çizilmektedir. Türkiye’de engelsiz erişim amacıyla uygulanmakta olan ayrıntılı altyazı çevirisinin yanı sıra ulusal ve uluslararası çapta atılan adımlar incelenmektedir. Bu inceleme, görsel-işitsel çeviri alanında yaratıcı altyazının ne denli yenilikçi bir potansiyel taşıdığını ve bu potansiyelin, ayrıntılı altyazı çevirisi ile nasıl uyumlu hâle getirilebileceğini göstermektedir. Ayrıca, engelli bireylerin medya deneyimlerini daha kapsayıcı hâle getirmek için yapılan çalışmaların önemi vurgulanmaktadır.

Çalışmanın ikinci bölümü, yaratıcı ayrıntılı altyazı çevirisi üzerine yapılan araştırmanın yöntemi, örneklem grubu ve derlemin oluşturulması ve derlem seçkisi üzerinden yaratıcılık açılımı ile üretilen çeviri örneklerini sunmakta ve bu örneklerin hedef kitle üzerindeki etkilerini ele almaktadır. Deney grubundan elde edilen verilerin nitel ve nicel değerlendirmesi ışığında, sağır ve işitme engelli bireylerin yaratıcı altyazı uygulamalarını nasıl alımladıkları incelenmektedir. Bu araştırma ile yaratıcı altyazı çevirisinin sadece teknik bir yenilik olmadığı, aynı zamanda görsel-işitsel çeviri uygulamalarına estetik ve işlevsel bir dönüşüm sunduğunu ortaya koyulmaktadır.

Özetle, yaratıcı ayrıntılı altyazı çevirisi, mevcut ayrıntılı altyazı geleneğini geliştirmek ve bu geleneği daha kapsayıcı hâle getirmek için önemli bir fırsat sunmaktadır. Sağır ve işitme engelli bireylerin medya deneyimlerini daha anlamlı kılmak ve görsel-işitsel ürünlerin erişilebilirliğini artırmak için bu tür yenilikçi uygulamaların

desteklenmesi gerekmektedir. Yaratıcı ayrıntılı altyazı üzerine yapılan bu araştırma ile sadece engelli bireylerin görsel-işitsel medya ürünlerine erişimini arttırmak değil aynı zamanda önümüzdeki dönemde ülkemizde ve dünyada erişilebilir çeviri uygulamalarında faydalanılabilecek bir kılavuz oluşturulması amaçlanmaktadır.

2. Medya Erişilebilirliği Kavramına Genel Bir Bakış

Medya erişilebilirliği, aksi durumda dil engeline takılacak bireylerin medya içeriklerine eşit bir şekilde ulaşmasını sağlayarak bilgiye, eğitime ve eğlenceye erişimi mümkün kılan bir kavramdır (Greco & Jankowska, 2020, s. 64). Görsel-işitsel çeviri bağlamında sağır, işitme ve görme engelli bireylerin medya içeriklerini anlamasını kolaylaştıran medya erişilebilirliği ayrıntılı altyazı, işaret dili çevirisi, canlı altyazı ve sesli betimleme çevirisi gibi yöntemlerle gerçekleştirilir (Zanotti, 2022, s. 441). Erişilebilir çeviri türleri, teknolojik gelişmelerin de katkısı ile hızla çeşitlenmiş ve gelişmiştir. Sesli betimleme, görme engelli bireylerin görsel unsurları anlamalarına olanak tanırken, işitme engelli bireyler için altyazılar ve işaret dili çevirileri medyanın erişilebilirliğini artırır. Bu çeviri türleri yalnızca medya içeriklerine erişimi sağlamaz, aynı zamanda toplumsal bütünleşmeyi destekler (Matamala & Orero, 2019, s. 266).

Ülkemizde bu alanda yapılan çalışmalar sayıca günden güne artmaktadır. Örneğin, Güven (2020) Türk televizyon kanallarında uygulanan işaret dili çevirisi, sesli betimleme ve ayrıntılı altyazı çevirileri üzerine genel bir inceleme yaparak, atılan yasal adımlar çerçevesinde uygulanmakta olan bu üç türü incelemiş ve geliştirilebilecek alanlar üzerine bir değerlendirmede bulunmuştur. Doğan (2021) özellikle ana haber bültenlerindeki işaret dili çevirilerine odaklanarak, 1068 sağır katılımcı ile yaptığı araştırma neticesinde ülkemizde yaygın olarak kullanılan bu çeviri türüne dair sağır toplumun beklentilerini ortaya koymuştur. Okyayuz ve Bozkurt (2021) ise konuyu proje yönetimi bağlamında ele alarak, engelsiz erişim için yapılan çeviri türlerinde proje yönetiminde izlenebilecek adımları ortaya koyarak bu alanda çalışan çevirmenler ve çeviri yöneticileri için bir rehber oluşturmayı amaçlamıştır.

Geleneksel olarak "engel" odaklı bir yaklaşıma sahip olan medya erişim politikaları, engelli hakları hareketlerinin de etkisiyle zamanla daha kapsayıcı bir modele dönüşmüştür. Günümüzde bu alanda atılan uluslararası adımlar, erişilebilirliğin sadece bir ihtiyaç değil, aynı zamanda bir insan hakkı olarak görülmesini sağlamıştır.

Bu erişim biçimi, engelli hakları hareketlerinden etkilenmiş ve bu hareketlerin de katkısıyla "engel" odaklı bir yaklaşımdan, herkesin erişimini hedefleyen daha kapsayıcı bir modele dönüşmüştür. Uluslararası bağlamda bu alanda atılan en önemli adımlardan biri olan, 2006 yılında kabul edilen ve Türkiye'nin de taraf olduğu Birleşmiş Milletler Engelli Kişilerin Haklarına İlişkin Sözleşmesi (EHS), engelli bireylerin kültürel hayata ve medyaya eşit erişimini bir hak olarak tanımlamış ve taraf devletlerin bu erişimi sağlaması için gerekli adımları atmasını zorunlu kılmıştır (United Nations Convention on the Rights of Persons with Disabilities, 2006). Birleşmiş Milletlere üye ülkeler tarafından kabul edilen bu belge ile medya erişimi hakkını desteklemek amacıyla üye ülkeler bir dizi eylem planı ortaya koymuş ve kademeli olarak engelli bireylerin medyaya erişimine yönelik çalışmalar başlatmıştır. Atılan siyasi adımlar pratik uygulamalar ile hayata geçirilmiş ve

medya erişilebilirliği, görsel-işitsel çeviri bünyesinde giderek gelişen bir uygulama ve araştırma alanı hâline gelmiştir.

Türkiye’de medya erişilebilirliği, uluslararası sözleşmeler ve ulusal düzenlemelerle şekillenmiş ve engelli bireylerin haklarını tanıyan ve erişilebilirliği teşvik eden politikalar geliştirilmeye başlanmıştır. Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü (EYHGM) öncülüğünde, yaklaşık 200 farklı kurum ve kuruluş işbirliği içinde EHS’nin uygulanabilirliği üzerine çalışmalar yürütmektedir. Görsel-işitsel çeviri özelinde ise Radyo ve Televizyon Üst Kurulu (RTÜK) koordinasyonunda EHS’nin “Erişilebilirlik” başlıklı 9. maddesi kapsamında, görme ve işitme engelli bireylerin görsel-işitsel medya ürünlerine erişimini kolaylaştırmak amacıyla bir dizi düzenleme gerçekleştirmiştir. RTÜK tarafından öncelikli olarak 2018 yılı sonunda Sağırların, İşitme Engellilerin ve Görme Engellilerin Görsel-İşitsel Medya Hizmetlerine Erişiminin İyileştirilmesi Çalıştayı düzenlenmiş ve çalıştay sonucunda görme ve işitme engelli bireylerin medya hizmetlerine erişiminin düzenlenmesi ve iyileştirilmesine yönelik bir yönetmelik hazırlanması yönünde karar alınmıştır (RTÜK, Sağırların İşitme ve Görme Engellilerin Görsel İşitsel Medya Hizmetlerine Erişiminin İyileştirilmesi Çalıştayı Sonuç Bildirisi, 2019). 2019 yılı boyunca süren çalışmalar sonucunda 11 Ekim 2019 tarihinde Sağırların, İşitme ve Görme Engellilerin Yayın Hizmetlerine Erişiminin İyileştirilmesine İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik Resmî Gazete’de yayımlanmıştır. Yönetmeliğin devamında RTÜK koordinasyonunda ikinci bir çalıştay düzenlenmiş ve 2023 yılında düzenlenen Engelsiz Medya Erişimi Çalıştayı ile paydaşlardan geri bildirim toplanarak mevcut uygulamalar ve geliştirilebilecek alanlar üzerinde görüş alışverişinde bulunulmuştur (RTÜK, Engelsiz Medya Erişimi Çalıştayı Sonuç Bildirisi, 2023).

Bu süreçte, ülkemizde medya erişimi konusunda bazı önemli projeler hayata geçirilmiştir. Örneğin, “Engelsiz CİMER” ve “Kulak Ver” gibi projeler, kamu kurumlarının erişilebilirlik alanında attığı dikkat çekici adımlardan bazılarıdır. Engelsiz CİMER, işitme ve konuşma engelli bireylerin kamusal hizmetlere erişimini kolaylaştırırken, Kulak Ver projesi özellikle işitme engelli bireyler için altyazılı içeriklerin yaygınlaştırılmasını hedeflemiştir.

Bununla birlikte, Türkiye’de medya erişimi konusundaki uygulamaların yayın sağlayıcılar arasında eşit dağılmadığı gözlemlenmektedir. Özellikle dijital medya sağlayıcılarında altyazı ve sesli betimleme gibi erişilebilirlik araçlarının eksikliği dikkat çekicidir. Televizyon yayınlarında da ayrıntılı altyazı ve işaret dili çevirisinin standart bir uygulama hâline gelmediği, yalnızca belirli saatlerde ve programlarda sunulduğu görülmektedir. Bu durum, engelli bireylerin medya erişiminde ciddi kısıtlamalarla karşı karşıya kalmasına neden olmaktadır. Türkiye’de medya erişimi, son yıllarda önemli ilerlemeler kaydetmiş olsa da hâlâ çözülmesi gereken birçok sorun bulunmaktadır. Erişilebilirlik alanında yapılan düzenlemeler, engelli bireylerin haklarını tanıma ve bu hakları hayata geçirme konusunda olumlu bir adım olsa da uygulamalardaki eksiklikler bu düzenlemelerin etkinliğini sınırlamaktadır.

3. Ayrıntılı Altyazıdan Yaratıcı Ayrıntılı Altyazıya Geçiş

Chiaro'ya (2009) göre, görsel-işitsel ürünlerin çevirisi; dilsel işitsel düzgü, dilsel olmayan işitsel düzgü, dilsel görsel ve dilsel olmayan görsel düzgü olarak farklı başlıklar altında sınıflandırılan dört temel düzgüye dayanır. Ayrıntılı altyazı çevirmenleri, bu dört kategoriyi bütüncül bir şekilde ele alarak, çevirinin hem metin hem de görsel-işitsel öğeler açısından eksiksiz bir biçimde yapılmasını sağlamayı hedefler. Bir diğer deyişle, ayrıntılı altyazı çevirisi, yalnızca konuşulan dilin doğru bir şekilde aktarılmasından ibaret değildir. Aynı zamanda, görsel-işitsel ürünün duygusal ve anlamsal bütünlüğünü destekleyen ses efektleri, müzik ve diğer dil dışı işitsel unsurların da yazılı bir biçimde ifade edilmesini içerir. Bu çeviri türü, dilsel olmayan işitsel düzgüyü de kapsayarak, sağır ve işitme engelli alıcıya, alışlagelmiş altyazıya kıyasla sağır ve işitme engelli alıcıya daha kapsamlı bir deneyim sunmayı amaçlar.

Ayrıntılı altyazı uygulamalarının sayıca artması ile çeviribilim alanında yapılan araştırmalar bu altyazı türünün alımlıma düzeyi üzerine yoğunlaşmaya başlamış ve erişilebilirliği artırmada önemli bir araç olmasına rağmen bu çeviri türünün çeşitli kısıtlılıklarla karşı karşıya olduğu anlaşılmıştır (Okuyuz, 2021). Bu kısıtlılıklar, teknik ve içeriksel boyutlarda kendini göstermektedir. Öncelikle, altyazıların ekran üzerinde kapladığı alan sınırlıdır ve alıcı kitlenin yazıları rahatlıkla okuyabilmesi için altyazıların ekranda kalma süresi oldukça kısadır. Bu durum, çevirmenin metni özlü ve etkili bir şekilde düzenlemesini zorunlu kılar. Aynı zamanda, hem dilsel unsurların (konuşmalar, diyaloglar) hem de dil dışı öğelerin (ses efektleri, müzik, ortam sesleri) metne dâhil edilmesi gerektiğinde, bu öğeleri dengelemek oldukça güçleşir ve anlam kayıpları yaşanabilir. Özellikle, ses efektlerinin, işitsel düzgü ile verilmek istenen duygu ve hislerin ve müziklerin taşıdığı duygusal yükün yazıya dönüştürülmesi sınırlı bir biçimde oldukça zorlu bir süreçtir. Ekrandaki altyazıların yoğunluğu, okuma hızı işiten bireylere kıyasla daha yavaş olan sağır ve işitme engelli bireylerin ana içerikten kopmasına, ekrandaki altyazı çevirisine odaklanmaya çalışırken görsel düzgüden uzaklaşmasına, olay örgüsünün takibinin zorlaşmasına ve görsel-işitsel üründen alınan zevkin azalmasına neden olmaktadır. Yapılan sınırlı sayıda araştırmadan elde edilen veriler, sağır ve işitme engelli alıcının, çoğu zaman metin yoğunluğundan dolayı, ayrıntılı altyazıyı takip etmekte zorlandığını ve görsel öğelere yeterince vakit ayıramadığını ortaya koymaktadır (Romero-Fresco, 2015). Bu durum, hikâyenin anlam bütünlüğünü olumsuz şekilde etkileyerek görsel düzgü ile aktarılmak istenen bilgi ve duyguların alıcı kitle açısından arka plana itilmesine neden olabilmektedir. Oysaki görsel düzgü, görsel-işitsel ürünlerde en az işitsel düzgü kadar önem taşımaktadır.

Bu çalışmaya konu olan yaratıcı ayrıntılı altyazı, ayrıntılı altyazı çevirisinde sıklıkla karşılaşılan bu kısıtlılıklara bir çözüm arayışı olarak ortaya çıkmıştır. Bu yeni çeviri türü ile dilsel işitsel düzgü ve dilsel olmayan işitsel düzgü ile sunulan bilgi ve duyguların yaratıcı öğelerle görsel düzgüye aktarımı ve alıcı kitlenin yükünün hafifletilmesi amaçlanmaktadır. Yaratıcı ayrıntılı altyazı ile işitsel düzgüde alıcı kitleye sunulan bilgi ve duygular görsel düzgüye taşınarak, alıcı kitlenin ekrandaki görsel içeriklere daha fazla odaklanabileceği ve olay örgüsünün takibinin kolaylaşabileceği düşünülmektedir. Ek olarak farklı renk ve yazı tiplerinin kullanımı ile altyazının zenginleştirilmesi,

konusmacıların kolaylıkla ayrıştırılabilmesini veya duygu yükünün aktarılabilmesini sağlamak amacıyla çeşitli ikonların kullanılması, metin animasyonları veya ekrana eklenecek ilâve görsel katmanlar gibi görsel unsurları kullanan yaratıcı ayrıntılı altyazı uygulamaları ile izleyici deneyiminin zenginleştirilebileceği düşünülmektedir.

Ancak engelsiz erişim alanında diğer tüm çeviri türleri gibi yaratıcı ayrıntılı altyazının da yalnızca estetik kaygılarla benimsenen teknik bir yenilik olarak görülmesi doğru olmayacaktır. Engelsiz erişim için yapılan tüm çeviri türleri gibi yaratıcılık açılımı, görsel-işitsel ürünlerin sağır ve işitme engelli kitle için daha erişilebilir hâle getirilmesine yönelik önemli bir adımdır. Görsel-işitsel ürünler sağır ve işitme engelli kitle için yalnızca bir eğlence kaynağı olarak değil; alıcı kitlenin farklılıklarının bir anormallik ve eksiklik olmadığının bir kabulüdür. Engelsiz erişim kavramı ile hayatımıza giren diğer tüm çeviri türleri gibi yaratıcı ayrıntılı altyazı çevirisi de toplumda yaşayan tüm bireylerin bilgiye erişim hakkını desteklemek, sosyal ve kültürel hayata müdahil olmalarını kolaylaştırmak, farklı coğrafya ve kültürleri tanıması ve benzer toplumsal değerlerle içinde yaşadıkları toplumun bir parçası olarak hissetmelerini kolaylaştıracaktır.

Bu açılım çevirmenler açısından farklı birtakım ilâve bilgi ve beceriler gerektirmektedir (McClarty, 2012) . Yaratıcı eklemelerin yapılabilmesi ancak çeşitli video düzenleme, animasyon ve tasarım programları ile mümkün olabilmektedir. Çevirmenlerin bu programları etkin bir şekilde kullanamadıkları hâllerde medya alanında uzman kişilerden destek alınması gerekebilecek ve bu da ilâve bir yük ve maliyet oluşturabilecektir. Ancak ayrıntılı altyazı uygulamalarının yaygınlaşması hâlinde alana özel belirli standartlar getirilerek yaratıcı unsurların çevirmenler tarafından kolaylıkla görsel-işitsel ürünlere eklenebilmesini sağlayacak yazılımlara birtakım eklentiler yapılabileceği veya bu amaçla tasarlanan yeni yazılımların ortaya çıkabileceği düşünülmektedir. Altyazı çevirisinin tarihine de bakıldığında optik cihazlar kullanılarak ekrana yansıtılan ilk dönemden bugün altyazı çevirisinde kullanılan sayısız yazılıma doğru bir geçişin olduğu görülmektedir. Yaratıcı ayrıntılı altyazı çevirisi de yaygınlaştığı takdirde piyasada oluşacak arz talep dengesi beraberinde farklı teknolojik yenilikleri getirebileceği düşünülmektedir.

Ancak yaratıcılık açılımı uygulanırken birkaç hususa dikkat edilmesinde fayda görülmektedir. Öncelikle yaratıcılığın sınırları belirlenmelidir. Sınırsız yaratıcı açılım arasından ancak alımlamayı kolaylaştırılabileceği düşünülen yöntemler benimsenmeli, bu açılımın bir yenilik olduğu unutulmadan mümkün olduğunca alıcı kitleye tanidik gelebilecek yöntemler tercih edilmelidir. Örneğin alıcı kitlenin daha önceden çizgi roman okuduğu, karaoke şeklinde ekranda kayan yazılara veya mesajlaşma uygulamalarında sıklıkla kullanılan emojiler gibi standart işaretlere aşina olduğu düşünülerek, yaratıcılık tanidik kavramlar üzerinden alıcı kitleye sunulabilir. Başka bir yaklaşım ile yaratıcı uygulamalar bir medya ürününün tamamına uygulanmak yerine, ayrıntılı altyazı ile harmanlanarak kademeli bir şekilde sunulabilir. Benzer şekilde çeviride sorunlu alanlar belirlenerek, yaratıcı uygulamalar bu sorunları çözmeyi amaçlayacak şekilde tasarlanabilir.

Ancak tasarım aşamasına gelmeden önce sağır toplumun gerçeklerinin göz önünde bulundurulması gerekir. Sağır toplumun izleme alışkanlıkları, okuma hızları, bilgi

birikimleri ve beklentilerine cevap verecek şekilde tasarlanan yaratıcı ayrıntılı altyazı örneklerinin daha hızlı benimsenebileceği düşünülmektedir. Ayrıca medya erişimi kavramının ilk dönemden beri alıcıların beklentisi çerçevesinde şekillendiği unutulmamalıdır. Dolayısıyla diğer türlerde olduğu gibi ayrıntılı altyazı çevirisinde de sağır toplumdan gelecek geri dönüşler çerçevesinde değişiklik olması kaçınılmazdır (Greco, 2018).

Yaratıcı ayrıntılı altyazı belirli görsel-işitsel türlerin aktarımında fayda sağlayabilecekken, bazı türler açısından ancak ekranda ilâve yük oluşturacaktır. Kültürel göndermelerin ve duyguların yoğun olduğu kurgusal yapımlarda, özellikle de dilsel olmayan işitsel düzgünün yoğunlukta olduğu korku, gerilim ve komedi gibi türlerde faydalı olabilecekken; haber içerikleri ve belgesel gibi dilsel işitsel düzgü yoğunluğuna sahip türlerde dikkat dağıtıcı olabileceği düşünülmektedir. Dolayısıyla yaratıcılık açılımının her tür için uygun olduğunu, yapılacak her yaratıcı ayrıntılı altyazının alımlamayı kolaylaştıracağını ve tüm yaratıcı seçimlerin sağır toplum tarafından benimseneceğini düşünmek yanlış bir varsayım olacaktır. En azından henüz hâlen deneme aşamasında olan yaratıcı ayrıntılı altyazı çevirisi ile yapılacak öncü uygulamalarda; çeviride sıklıkla karşılaşılan kısıtlılıklara odaklanılmalı, belirli tür ve yaratıcı seçimler ile sınırlandırılmalı ve sürecin başından sonuna dek sağır toplumun gerçekleri göz ardı edilmemelidir. Bu durum Birleşmiş Milletler Engelli Hakları Sözleşmesi'nde de vurgulanan “Biz olmadan bizim için asla” ilkesinin önemini bir kez daha vurgulamaktadır.

Yaratıcı ayrıntılı altyazı uygulamaları ve araştırmaları küresel ölçekte hâlen sınırlı düzeydedir. Yaratıcılık açılımı üzerine yapılan ilk çalışmalardan biri Nornes'in (1999) “sapmış” veya “yıkıcı” çeviri (ing. *abusive*) kavramı üzerinden altyazının kaynağa daha yakın olmasını savunduğu, yaratıcılığa metin düzeyinde yaklaşılan çalışmadır. Nornes, Japonya'daki hayran altyazıları (ing. *fansubs*) örneğiyle bu tür altyazıların yalnızca çeviri değil, aynı zamanda yaratıcı bir yeniden yazım olarak değerlendirilebileceğini öne sürmüştür. Bu yaklaşım, altyazının alıcı kitleye yabancılik duygusunu tattırması gerektiğini savunurken, yaratıcı açılımlar sayesinde geleneksel altyazı biçimlerinin ötesine geçilmesini teşvik etmiştir. Cintas ve Sánchez'in (2006) çalışmaları ise altyazılarda renk, yerleşim ve biçim açısından yenilikçi uygulamaların altyazıya “hibrit” bir form kazandırdığını ortaya koyarak bu alana katkı sağlamıştır. Engelsiz erişim bakış bağlamında, Butler (2018) ve Romero-Fresco (2022), yaratıcı altyazıların görsel-işitsel ürünlerin ayrılmaz bir parçası olduğunu vurgulamış; altyazının içerik üretim süreçleri içinde tasarlanması gerektiğini öne sürmüştür. Dinamik altyazılar üzerine Armstrong ve Brooks (2014) tarafından yapılan deneyler, altyazıların görsel düzenle uyumlu şekilde yerleştirilmesinin alıcı kitlenin görsel öğelere odaklanma düzeyini artırabileceğini göstermiştir. Ayrıca, McClarty (2012) ve Fox (2018), yaratıcı altyazının izleyici deneyimini zenginleştirdiğini ancak altyazı çevirmenlerinin iş yükünü karmaşıklatabileceğini belirtmişlerdir. Èlia Sala Robert (2016), daha kapsayıcı bir yaklaşım benimsenmesi gerektiğini ön sürerek “yaratıcı-aktif altyazı” (ing. *creative subtitling*) kavramını geliştirmiştir. Sağır çocuklar üzerinde yaptığı çalışmada, çizgi roman geleneğinden esinlenerek dilsel ve dil dışı işitsel unsurların görselleştirilmesiyle bu unsurların gözle “duyulmasını” sağlamayı amaçlamıştır. Araştırma sonuçları, katılımcıların %68'inin bu

yeni altyazı biçimini geleneksel ayrıntılı altyazılara tercih ettiğini ortaya koymuştur. Sean Zdenek ise (2007, 2011, 2014, 2015, 2018, 2020) işitsel düzgülerin yalnızca metin ile yansıtılamayacağını savunarak, bu etkilerin görsel tasarımlar yoluyla aktarılmasını önermiştir. Adobe After Effects kullanarak tasarladığı altyazılar, duygu ve algının doğrudan alıcı kitleye iletilmesi amacıyla sesletim ve algılama biçimlerini içermektedir. Zdenek'in çalışmaları, yaratıcı altyazı tasarımının hem duyuşsal hem de estetik bir bütünlük sunarak alıcı kitleye daha derin bir deneyim yaşatabileceğini göstermektedir. Bu araştırmalar, yaratıcı altyazının yalnızca bir çeviri aracı değil, aynı zamanda görsel-işitsel ürünlerin ayrılmaz bir parçası olarak tasarlanması gerektiğine işaret etmektedir.

Ülkemizde bu kısıtlı akademik çalışma üzerine çok kısıtlı sayıda araştırma mevcut olup Türk sağır ve işitme engelli kitlenin yaratıcılık açılımı ile henüz tanışmadığı bile söylenebilir. Engelsiz erişim konusunun gündeme geldiği ilk dönemlerden itibaren bu alanda çalışmalar yapmakta olan Okyayuz'un araştırmaları (2019a, 2019b, 2021), Türkçe akademik çalışmalara katkıları bakımından dikkat çekmektedir. Okyayuz son dönemde yaratıcılık açılımına odaklanmış ve yaratıcı altyazı uygulamalarının, çeviri sürecinde zorluk olarak görülen unsurlar için bir çözüm sunabileceğini ifade etmiştir.

4. Yöntem

Bu çalışma, Türkiye'de sağır ve işitme engelli alıcı kitlenin, yaratıcı ayrıntılı altyazıyı alımlama düzeyini değerlendirmek üzere yapılandırılmıştır. Bu araştırmaya, yaratıcı ayrıntılı altyazı ile sağır ve işitme engelli alıcı kitlenin görsel-işitsel ürünlerden aldıkları bilgi ve keyif düzeyinde bir farklılık oluşabileceği düşüncesi ile başlanmıştır. Bu bağlamda çalışmanın bulguları, ülkemizde ve dünyada önümüzdeki dönemde erişilebilirlik bağlamında yapılacak çeviri uygulamalarına ışık tutmayı amaçlamaktadır. Araştırma; örneklem grubunda yer alacak katılımcıların seçimi, derleminin tasarımı ve oluşturulması, veri toplama ve analiz yöntemleri, etik kaygılar ve sınırlılıklar gibi unsurları içeren kapsamlı bir yöntembilime dayandırılmıştır.

4.1. Örneklem Grubunun Oluşturulması

Bu araştırma kapsamında Türk sağır ve işitme engelli bireyleri temsil edebilecek, okuma yazma becerileri ve en az 8 yıllık ilköğretim derecesine sahip, Türkiye'de yayınlanan görsel-işitsel ürünleri ayrıntılı altyazı ile izleme geleneğine sahip, 20-45 yaş arası en az 20 kişiden oluşan ve teknolojiye aşina bir örneklem grubu oluşturulması amaçlanmıştır. Etik kurul onayları alındıktan sonra farklı yerel ve ulusal dernekler, işaret dili çevirmenleri ve sağır toplum ile yakın ilişkisi olan CODA (Children of Deaf Adults) olarak tanımlanan sağır ve işitme engelli ebeveynlerin işiten çocukları ile temasa geçilerek örneklem grubunun oluşturulması konusunda yardım istenmiştir. Kurulan bağlantılar sayesinde Türkiye İşitme Engelliler Spor Federasyonu gibi kuruluşlar ile temasa geçilmiş ve örneklem grubunun oluşturulmasında yardım istenmiştir.

Çeşitli vasıtalar ile temas kurulan sağır bireylerin alanda yapılan herhangi bir araştırmaya katılım konusunda oldukça isteksiz oldukları, bu gibi çalışmaları faydasız ve gerçek hayatta karşılıksız buldukları ve aslında araştırma katılımcısı olduklarında kendilerini denek gibi hissettikleri anlaşılmıştır. Uğraşlar sonucu Türkiye İşitme Engelliler

Spor Federasyonu antrenörlerinin desteği ile sağır voleybol milli takımı oyuncularından oluşan 23 katılımcı sürece katılmaya ikna edilmiştir.

Öncelikle katılımcılara yaratıcı ayrıntılı altyazı alanında devam eden doktora düzeyindeki bu çalışmadan ve süreçten bahsedilmiştir. İşaret dili çevirmeninden süreç boyunca destek alınmış ve tüm bilgilendirme materyalleri hem yazılı olarak sunulmuş hem de işaret dili çevirisi ile katılımcılara aktarılmıştır. Araştırmanın etik ilkeleri hakkında da bilgilendirme yapılmış ve gizliliklerinin korunacağı bir kez daha hatırlatılarak gönüllü onam formları doldurulmuştur. Çalışma tamamlandıktan sonra toplanan nitel ve nicel verilerin analizi için yapılan anketler değerlendirilmiş ancak 7 katılımcının kendilerine yöneltilen sorulara tutarsız cevaplar verdiği anlaşılmıştır.

Mevcut veriler ışığında araştırma bulgularının istenilen nitelikte olmayacağı düşünüldükçe Ankara’da 8 yeni katılımcı ile ikinci bir takip çalışması yapılmıştır. İlk grupla olduğu gibi yine işaret dili çevirmeni ile birlikte süreç yönetilmiş ve aynı aşamalar birebir takip edilmiştir.

Daha kontrollü ve az sayıda katılımcı ile gerçekleştirilen ikinci çalışmada, ilk çalışmada toplanan verileri destekler nitelikte dönüşler alınmıştır. Nitel ve nicel veriler incelendiğinde örneklem grubunun tutarlılık açısından beklentileri karşıladığı görülmüştür.

Katılımcıların tamamı 20-45 yaş aralığında, yüksek okuma hızına sahip, teknolojiyle uyumlu ve mevcut ayrıntılı altyazı uygulamalarına aşinadır. Eğitim düzeyi açısından, katılımcıların yarısı üniversite mezunu, diğer yarısı lise ya da ortaokul mezunudur.

4.2. Derlem Oluşturulması

Araştırmanın derlemi oluşturulurken öncelikle ayrıntılı altyazı çevirinin kısıtlılıkları üzerinde çalışılmış ve belirli başlıklar hâlinde bu kısıtlılıklara yaratıcılık açılımı ile geliştirilebilecek çözümler derlenmiştir.

Çok dilli yapımlarda farklı dilleri konuşan karakterlerin ayrıntılı altyazı ile kolaylıkla ayırtılamaması, karaktere özgü konuşma biçimlerinin aktarımında yaşanan zorluklar, aynı anda çıkan konuşmaların aktarımı, hızlı diyalogların aktarımı, özellikle korku türünde hikâye açısından büyük önem taşıyan ses efektleri, tekrarlar ve duygusal tonlar gibi kendine has sorunlara çözüm sunup sunamayacağını değerlendirmek amacıyla oluşturulan her bir derlemde birbirinden farklı yöntemler üzerinde çalışılmıştır. Daha sonra belirlenen yaratıcı unsurların uygulanabileceği video arayışına başlanmış ve yüzlerce seçenek arasından dikkatli bir değerlendirme süreci ile 8 video kesitinden oluşan derlem belirlenmiştir. Türkiye’de sağır ve işitme engelli kitlenin dudak okuma geleneği göz önünde bulundurularak derlem oluşturulurken tamamı yabancı görsel-işitsel ürünler tercih edilmiş ve bu sayede katılımcıların dudak okuma ihtimali ortadan kaldırılmıştır.

Drama, komedi, aksiyon, bilim kurgu ve korku türlerinde yabancı yapımlardan seçilen farklı 8 video kesitinin her biri, hem ayrıntılı altyazı hem de yaratıcı ayrıntılı altyazı

ile hazırlanmıştır. Sağır ve işitme engelli bireylerin dudak okuma alışkanlıkları göz önünde bulundurularak, bilinçli bir tercih ile yalnızca yabancı yapımlara yer verilmiştir. Alıcı kitlenin yaratıcı ayrıntılı altyazı ile ilk kez tanışacağı göz önünde bulundurularak, görsel-işitsel ürünler baştan sonra yaratıcı ayrıntılı altyazı çevirisi ile katılımcılara sunulmak yerine, alıştıkları ayrıntılı altyazı çevirisi ile beraber sunulmuştur. Bu sayede yaratıcı ayrıntılı altyazı çevirisi örneklerinin daha kolay takip edilebileceği düşünülmüştür. Yaratıcı örneklerde; altyazıda farklı renklerin kullanımı, metin animasyonları eklenmesi, konuşma balonları ve emojilerin kullanılması, karaoke formunda kayan yazılara yer verilmesi gibi yöntemlere yer verilmiştir. Bu sayede ayrıntılı altyazıda kısıtlılık olarak görülen unsurlara çözüm aranmış ve alıcı kitle üzerindeki yük hafifletilmeye çalışılmıştır. Araştırma kapsamında yaratıcı örneklerin tasarım süreci tamamlandıktan sonra bir alan uzmanından destek alınarak Adobe Premiere Pro ve After Effects kullanılarak tasarlanan örnekler üretilmiştir.

8 video kesitinin hem yaratıcı hem de ayrıntılı altyazı versiyonlarından oluşan derlemdeki toplam 16 videonun her biri azami 3 dakika ile sınırlandırılarak katılımcıların olası dikkat dağınıklıklarının önüne geçmek amaçlanmıştır. Bir sonraki bölümde bu araştırmanın derlem seçkisine, örneklem grubuna sunulduğu sıra ile yer verilmiştir. Sırasıyla ayrıntılı altyazı ve yaratıcı ayrıntılı altyazı çevirisi ile sunulan video kesitleri sıralanırken, yaratıcılık açılımının alıcı kitle için yeni olduğu göz önünde bulundurulmuş ve basit yaratıcı ayrıntılı altyazı çevirisi örneklerinden karmaşık örneklerle doğru bir geçiş gözetilmiştir.

4.2.1. 1899

Netflix'in 2022 tarihli dizisi 1899, farklı dillerin kullanımı ve karmaşık hikâye örgüsüyle dikkat çekmektedir. 1899 yılında Londra'dan New York'a doğru yola çıkan ve 11 farklı milletten, 11 farklı dili konuşan insanların aynı çatı altında toplandığı bir göçmen gemisinde yaşanan gizemli olayları konu edinir.

Çok dilliliğin hikâye açısından önemli olduğu bu örnek ile ayrıntılı altyazı çevirisi ile aktarımında karmaşa oluşabileceği düşünülen çok dillilik unsurunun yaratıcılık açılımı ile alıcı kitleye aktarımının ne gibi bir etki yaratacağı ölçülmeye çalışılmıştır. Karakterler arası geçişlerde değişen dil ve kültürlerin aktarımını kolaylaştırmak için, konuşmaların hemen solunda ülke bayrakları ve hoparlör imgeleri kullanılmıştır. Ayrıca, doğaüstü sesleri ve ayak seslerini temsil etmek için ekran üzerine grafik katmanlar eklenmiştir.

Katılımcıların %62'si yaratıcılık açılımı ile ilk kez karşılaştıkları bu örnekte; yaratıcı eklemelerin dikkat dağıttığını belirtmiş ve %79'u ayrıntılı altyazıyı tercih ettiğini ifade etmiştir ve yapılan eklemelerin hikâyeyi takip etmelerini zorlaştırdığını ve görsel bir karmaşaya sebep olduğunu belirtmiştir.

4.2.2. Elysium

2013 yılında gösterime giren bilim kurgu filmi *Elysium*, 2159 yılında geçer. Biri *Elysium* olarak adlandırılan uzay istasyonunda yaşayan zengin sınıf ve diğeri çok kalabalık bir nüfus ile yeryüzünde yaşayan fakir sınıftan oluşan iki farklı evrende geçer. Distopik bir

evrende geçen hikâyede robot polisler sınıfsal ayrımı vurgularken, karaktere özgü robotik seslerle verilmek istenen bu ayrımın, yaratıcılık açılımı ile alıcı kitleye aktarılmasının yaratabileceği farklılık incelenmek istenmiştir.

Bu amaçla yeryüzü evreninde yaşayan insanların sesleri ayrıntılı altyazı ile robotik sesler ise bilim kurgu türünü çağrıştıracak bir yazı tipi ile aktarılmıştır. Yazı tipi değişikliğine ek olarak yalnızca robotik sesler duyulduğunda ekranın çevresinde, bilim kurguyu çağrıştıran fütüristik bir çerçeve kullanılmıştır.

Katılımcıların %71'i yaratıcı örneği kolaylıkla takip edebildiğini, %75'i iki dünya arasındaki geçişin daha anlaşılır olduğunu ve bu sayede duygusal bağlamı daha iyi anladığını ve %75'i yaratıcı versiyonu ayrıntılı altyazıya tercih ettiğini belirtmiştir. Ancak bazı katılımcılar, yaratıcı eklemelerin ekranı fazla kapattığından şikâyet etmiş ve dikkatlerinin dağıldığını ifade etmiştir. Yine de genel sonuçlar, yaratıcı ayrıntılı altyazının bu tür karaktere özgü seslerin aktarımında olumlu bir deneyim sunduğunu göstermektedir.

4.2.3. *How I Met Your Mother*

2005-2014 yılları arasında yayınlanan *How I Met Your Mother*, dizinin ana karakterlerinden Ted Mosby'nin çocuklarına vefat eden anneleriyle nasıl tanıştığını anlattığı bir durum komedisidir. Hikâye 2030 yılında geçer. 2005 yılından başlayarak geçmiş gösteren sahnelerle o dönem 20'li yaşlarda olan Ted'in dört yakın sıkı dostu ile beraber yaşadıkları komik ve eğlenceli anılar üzerinden hayatının aşkını arayışını konu edinir.

Çalışma kapsamında hızlı bir monoloğun sağır ve alıcı kitleye daha kolay takip edilebilir ve anlaşılır bir şekilde aktarımına yaratıcı bir çözüm geliştirilmek istenmiş ve dizinin 8. sezonunun ilk bölümünde Ted'in yakın arkadaşlarından Barney'nin dizinin önceki 7 sezonunu 52 saniyede anlattığı sahne üzerinde çalışılmıştır. Uzam ve süre kısıtlılıkları nedeniyle sağır ve işitme engelli alıcı kitleye aktarımı zor olan bu sahne alıcı kitleye karaoke bir metin şeklinde sunulmuştur. Alıcı kitlenin karaoke şablonuna alışkın olduğu düşünülerek yaratıcı bir çözüm olarak bu teknikten faydalanılmış ve bu sayede monoloğun ekranda kalma süresi uzatılarak alıcı kitlenin ekrandaki yazılı metni takibi ve alımlaması kolaylaştırılmaya çalışılmıştır.

Toplanan nitel ve nicel veriler neticesinde katılımcıların %71'i yaratıcı versiyonu daha kolay takip edebildiğini, %54'ü daha fazla bilgi ve duygu aktarımı sağlandığını belirtmiştir. Ancak, karaoke formundaki yazılarla Barney'nin ekrandaki görüntüsünü kapatmamak amacıyla ekranın sağ yarısına konumlandırılması bazı katılımcılar tarafından eleştirilmiş ve altyazıların alışlageldiği gibi ekranın alt kısmında yer almasının daha iyi olacağı ifade edilmiştir. Katılımcıların genel olarak yaratıcı ayrıntılı altyazıyı olumlu bulduğu ancak alışkanlıklarını bırakmak konusunda tereddütte olduğu anlaşılmıştır. Bu yeni açılımın benimsenebilmesi için daha fazla örneğe maruz kalmaları gerektiği gözlemlenmiştir.

4.2.4. *Ruhlar Bölgesi: Bölüm 2*

Korku ve gerilim türünde *Ruhlar Bölgesi* serisinin ikinci filmi 2013 yılında yayınlanmıştır. Film, 2010 yılında gösterime giren *Ruhlar Bölgesi* filminin doğrudan devamıdır ve ilk filmde anlatılan olayları derinleştiren bir yapıya sahiptir. Film, Lambert ailesinin ilk filmde yaşadığı doğaüstü olaylar sonrasında meydana gelen gelişmeleri konu alır. İlk filmde kötü ruhların esir aldığı oğlu Dalton'u araftan kurtaran Josh Lambert, bu kez kendisini daha derin bir gizemin merkezinde bulur. Josh'un bedeni, başka bir ruh tarafından ele geçirilmiştir ve bu durum, aileyi yeniden korku dolu bir serüvene sürükler.

Filmde korku ve gerilim duygusunu pekiştirmek amacıyla; şeytani karakterlere farklı ses tonu atanması, ani yükselen sesler, yankılanan sesler gibi dilsel olmayan işitsel düzgüye büyük bir yer ayrılmıştır. Bu öğelerin ayrıntılı altyazı ile aktarımındaki kısıtlılıklar değerlendirilerek yaratıcı uygulamalar ile efektlerle pekiştirilen işitsel öğelerin alıcı kitleye daha belirgin bir şekilde aktarılabilceği düşünülmüştür. *Ruhlar Bölgesi: Bölüm 2* filminden seçilen sahnede; yankılanan insan sesleri ve şeytani sesler farklı yazı tipleriyle aktarılmış, seslerin kaynağını belirtmek için altyazılar efektlerin işitildiği doğrultuda ekranın sağında ve solunda farklı noktalara yerleştirilmiş ve yankılanan sesler artarak yakınlaştıkça ekrandaki yazıların konum ve ebatları da benzer şekilde değiştirilmiş, yazılar yakınlaştırılmış ve büyütülmüştür.

Nitel ve nicel verilerin değerlendirilmesi sonucunda; araştırma katılımcılarının %75'inin yaratıcı ayrıntılı altyazıyı kolaylıkla takip ettiği ve %67'sinin imkânı olsa yaratıcı versiyonu tercih edebileceği görülmüştür. Ancak ekrandaki yazı tiplerinin büyüklüğü ve metin yerleşimi konusunda bazı eleştiriler gelmiştir. Ayrıntılı altyazı ile izleme geleneğine sahip alıcı kitlenin ekrandaki yazıları ekranın alt orta kısmında görme alışkanlığından birkaç yaratıcı örnek vazgeçemeyeceği, yaratıcılık açılımının alıcı kitle tarafından kabul görmesinin ve benimsenmesinin ancak zamanla olabileceği anlaşılmıştır. Genel hatlarıyla korku türündeki yapımlarda yaratıcılık açılımının duygu ve hislerin aktarımında ayrıntılı altyazıya kıyasla daha başarılı olduğu ancak yazıların konum, tip ve ebatlarının değiştirilmesi gibi bazı teknik düzenlemelerin faydalı olabileceği sonucuna varılmıştır.

4.2.5. *Dr. T ve Kadınları*

2000 yılında gösterime giren *Dr. T ve Kadınları*, Dallas'ta zenginlerin tercih ettiği tanınmış jinekolog Dr. Sullivan Travis'in karmaşık yaşamı ve sayısız kadınla çevrili hayatını konu alır. Eşinin zihinsel bir çöküş yaşaması üzerine hayatında sıkıntılar yaşayan Dr. Sullivan, kızlarının ve çevresindeki hastaların talepleri nedeni ile karmaşa dolu bir hayat yaşamaktadır. Toplumdaki cinsiyet rolleri ve kadın erkek ilişkilerinin Dr. Sullivan üzerinden sorgulandığı filmde, doktorun içinde bulunduğu kargaşayla dolu ruh hâli, kadınlarla dolu klinikte geçen sahnelerle pekiştirilmek istenmiştir. Onlarca kadının aynı anda farklı talepler ve konularla birbirleri ve Dr. Sullivan ile kurduğu diyaloglar film geneline yayılmış ve hikâye açısından önem taşıyan bu üst üste binen seslerin aktarımı, uzam ve süre kısıtlılıklarından dolayı ayrıntılı altyazı ile sınırlandırılmakta, alıcı kitleye bu çeviri türü ile ancak kısıtlı sayıda diyalogun aktarılabilmesi mümkün olmaktadır.

Bu araştırma kapsamında filmin ilk sahnesinden bir kesite derlem içerisinde yer verilmiş ve kadınların üst üste binen konuşmaları yaratıcı ayrıntılı altyazı ile alıcı kitleye aktarılmaya çalışılmıştır. Yaratıcı versiyonda bir süre sonra önemini kaybeden ve yalnızca Dr. Sullivan'ın içinde bulunduğu kaosu temsil eden söz yığınları, rastgele tuşlara basılarak oluşturulan “shffksdvs” veya “asjfsas” gibi anlamsız harf yığınları ile ekranın farklı yerlerinde yer almış ve işiten bireyler üzerinde yarattığı karmaşa hissi görsel düzleme taşınmaya çalışılmıştır.

Alınan geribildirimlerin nitel ve nicel değerlendirmesi sonucunda, katılımcıların %92'si yaratıcı uygulamayı sevmediklerini, ayrıntılı altyazı ile aktarılan hâlini tercih ettiklerini belirtmiş, yaratıcı versiyonun kaotik, dikkat dağıtıcı ve karmaşık olduğunu ifade etmiştir. Ayrıca katılımcılardan alınan geri bildirimde; işiten bireylerin yazışmalarda sıklıkla kullandıkları anlamsız harf yığınlarının sağır toplum içerisinde bir karşılığı olmadığı, yan yana gelen bu harflerin anlamlı bir bütün oluşturduğunu ancak Türkçelerinin bu sözcükleri anlama noktasında yetersiz kaldığını düşündükleri anlaşılmıştır. Bu örnek, yaratıcılık açılımı tasarlanırken sağır toplumdan temsilcilerin de sürece dâhil edilerek, ilâve yük veya stres oluşturacak unsurların tasarım aşamasında ortadan kaldırılmasında fayda olduğu sonucunu doğurmuştur.

4.2.6. *Harry Sally ile Tanışınca*

Romantik komedi yapımları arasında klasik kabul edilen *Harry Sally ile Tanışınca* 1989 yılında gösterime girmiştir. Harry Burns ve Sally Albright isimli iki karakterin yıllar boyunca defalarca kez karşılaşması ve nihayetinde önce arkadaşlığa sonra da aşka dönüşen hikâyelerini konu edinen film ilişkilerde zaman, mekân ve duygusal bağların evrimini irdeler.

Bu araştırmanın derlem bütüncesinde yer alan, iki karakterin restoranda yemek yediği sahne sinema tarihinin kült sahnelerinden biri hâline gelmiştir. Mizah, romantizm ve bireysel farkındalıkları irdelleyen sahne iki karakter arasındaki diyalog ile başlar ancak çekim planı diyalog esnasında karakterleri göstermemektedir. Başka bir deyişle kadın ve erkek arasındaki diyalog, konuşmacının ses tonu ile verilmiş ve karakterler birbirinden kadın ve erkek sesi ayrımı ile ayrıştırılmıştır. İşiten bireyler için hiç de karmaşık olmayan bu sahnenin sağır ve işitme engelli kitle tarafından alımlanması sorun yaratabilecek ve ayrıntılı altyazı ancak diyalogların çevirisine yer vereceğinden sahnenin devamında diyalog bir karmaşaya sebep olabilecektir.

Buna bir çözüm olarak yaratıcılık açılımında karakterleri tanımlamak için konuşma balonlarından faydalanılmıştır. Çizgi roman geleneğinden konuşma balonlarına aşına olan örneklem grubunun %88'i yaratıcı versiyonu takip edebildiğini, %75'i yaratıcı versiyonu ayrıntılı altyazıya tercih edeceğini bu yöntem ile kimin konuştuğunun çok net anlaşılabildiğini, mevcut altyazı uygulamalarının bu anlamda yetersiz kaldığını belirtmiştir. Katılımcılar konuşma balonlarının boyutu ve arka planının beyaz değil de şeffaf olabileceği gibi teknik detaylarda iyileştirme önerileri yapılmıştır. Genel olarak, bu örnekte yaratıcı versiyonun konuşmacıyı tanımlama ve duygusal aktarımı geliştirme konusunda olumlu bir deneyim sunduğu görülmüştür.

4.2.7. *Bak Şu Konuşana*

Romantik komedi türünde kült yapımlardan biri olarak kabul edilen *Bak Şu Konuşana*, 1989 yılında gösterime girmiştir. Film, bekâr bir anne olan Mollie ile onun yeni doğmuş bebeği Mikey'nin komik ve duygusal hikâyesini anlatır. Mollie, Mikey'nin biyolojik babasının ilgisizliğiyle başa çıkmaya çalışırken bir taksi şoförü ile tanışır ve beklenmedik bir bağ kurar. Film boyunca bebek Mikey'nin düşünceleri ve bakış açısı, bebeğin iç sesleri üzerinden eğlenceli bir anlatım diliyle seyirciye aktarılmış ve yapım bu sayede bir kült hâline gelmiştir.

Bebek Mikey'nin iç sesinin eğlenceli doğası ile aktarılacak istenen duygu ve hisler gibi mizah unsurlarının ayrıntılı altyazı ile çeviride kaybolduğu noktasından hareketle bu örnekte yaratıcılık açılımına başvurulmuştur. Mikey'nin dünyaya geldiği hastane sahnesinden bir kesit alınarak bebek iç sesleri ve tonlamaları ile verilmek istenen duygu durumu, emoji ve konuşma balonları kullanılarak katılımcılara aktarılmıştır. Yaratıcı seçimler yalnızca bebek Mikey'i ayırtırmak için kullanılmış, anne Mollie ve doktorların konuşmalarında ayrıntılı altyazı çevirisinden faydalanılmıştır.

Katılımcılardan alınan verilerin nitel ve nicel analizi sonucunda katılımcıların %54'ünün yaratıcı ayrıntılı altyazıyı kolay takip edebildiği ve yine %54'lük bir kesimin yaratıcı versiyonu tercih ettiği sonucuna varılmıştır. Bazı katılımcılar yaptıkları geri bildirimde yaratıcılık açılımını dikkat dağıtıcı ve müdahaleci bulduğunu, emoji ve ekrandaki görsel öğeleri arka plana attığını ifade etmiştir. Katılımcılar ayrıca yaratıcılık açılımının özellikle komedi türündeki bu yapımda uygun olduğunu ancak bu yaratıcı uygulamanın farklı türlerdeki görsel-işitsel ürünlerde sahnelerin taşıdığı duygusal etkiyi azaltabileceğini belirtmiştir.

4.2.8. *Ruhlar Bölgesi*

2010 yılında gösterime giren *Ruhlar Bölgesi* serisinin ilk filmi, Lambert ailesinin yeni taşındıkları evde başlayan doğaüstü olaylarla yüzleşmelerini konu edinir. Oğulları Dalton'un komaya girmesi üzerine baba Josh ve anne Renai, oğullarını kurtarmak için paranormal araştırmacılarından yardım ister ve Josh kendi geçmişindeki sırlarla yüzleşir. Korku türü yapımlarda klasikleşen hayalet temalı korku unsurlarını modern tekniklerle harmanlayarak türün sınırlarını genişleten *Ruhlar Bölgesi* serisinde kullanılan gerilim dolu müzikler ve yönetmen James Wan tarafından ustaca kurgulanan ses efektleri korku öğelerini destekler niteliktedir.

Yaratıcılık açılımı ile bu araştırma kapsamında üretilen son çeviri örneğinde farklı yaratıcı teknikler harmanlanarak kullanılmıştır. Hem korku efektleri hem de kesilmeyen alarm sesinin baskıladığı bir sahne seçilerek büyük yazılar kullanılmış, metin animasyonlarına yer verilmiş ve ekrana ilâve görsel efektler eklenerek kaynağa verilmek istenen gerilim hissinin sağır ve işitme engelli alıcı kitleye aktarılması amaçlanmıştır.

Bu son çeviri örneğine dair toplanan verilerin nitel ve nicel analizi neticesinde katılımcıların %92'sinin yaratıcı ayrıntılı altyazıyı kolaylıkla takip edebildiği ve %87'sinin yaratıcı versiyonu ayrıntılı altyazıya tercih ettiği anlaşılmıştır. Örneklem grubunun bu örneğe dek sunulan 7 örnekle aslında yaratıcılık açılımına aşina hâle geldiği ve daha

somut yorumlar yapabildikleri geri bildirimlerle desteklenmiştir. Katılımcılar ileriye dönük uygulamalara kılavuz olabilmesi amacıyla ekrana eklenen ilâve görsel efektlerin filmin görsel öğelerini kısıtlamamak amacıyla ekranın kenarlarına taşınabileceği, yazı boyutlarının küçültülebileceği gibi teknik önerilerde bulunmuştur. Genel hatlarıyla yaratıcı ayrıntılı altyazının korku türünde etkili olduğu, ancak teknik iyileştirmelere ihtiyaç duyulduğu görülmüştür.

5. Veri Toplama ve Veri Analizi

Bu çalışmada, Türk sağır ve işitme engelli bireylerin yaratıcı ayrıntılı altyazıyı alımlama düzeyleri ve bu çeviri tekniğinin uygulanabilirliğini değerlendirmek amacıyla karma yöntem yaklaşımı benimsenmiştir. Hem nicel hem de nitel veri toplama yöntemlerini bir araya getiren bu yöntem, katılımcıların yaratıcı ayrıntılı altyazıya dair görüşlerini kapsamlı bir şekilde analiz etmeyi mümkün kılmıştır. Bu bölüm, araştırmada izlenen yöntemleri ve uygulanan adımları veri toplama ve veri analizi olarak iki bölüme incelemektedir.

5.1. Veri Toplama

Araştırmada öncelikle örneklem grubunun demografik dağılımını, izleme geleneklerini ve yaratıcılık açılımına ne denli hazır olduğunun anlaşılabilmesi amacıyla bir dizi demografik veri toplanmıştır. Bu demografik verilerin toplanabilmesi amacıyla katılımcılara 32'yi çoktan seçmeli biri açık uçlu olmak üzere toplam 33 soru sorularak; eğitim düzeyleri, işitme ve varsa görme engel düzeyleri, görsel işitsel ürünlere ayırdıkları süre ve tür tercihleri, ayrıntılı altyazı ile izleme geleneğine sahip olup olmadıkları, okuma hızlarının altyazıyı takip edebilecek düzeyde olup olmadığı ve ayrıntılı altyazı çevirisinde sorun olarak gördükleri alanlar gibi araştırma açısından önemli bilgiler edinilmesi amaçlanmıştır.

Demografik verilerin toplanmasından sonra, her bir video kesiti üzerine hazırlanan ayrıntılı altyazı ve yaratıcı ayrıntılı altyazı çevirileri katılımcılara izletilmiş ve katılımcılara hem nitel hem de nicel veriler toplanmasına yönelik sorular yöneltilmiştir. Sonucunu açık uçlu bir sorudan oluşan 6-7 yapılandırılmış anket sorusu ile nitel ve nicel veriler toplanmıştır. Nitel ve nicel veriler katılımcıların deneyimlerinden yola çıkarak yorumlanmıştır.

Yazılı iletişim dilinin, özellikle ileri derece işitme kaybı olan sağır ve işitme engelli katılımcılar için ikinci bir dil olarak kabul edilmesi nedeniyle, anket soruları basit bir şekilde hazırlanmış, karmaşık yazılı talimatlardan kaçınılmıştır. Çoğunlukla Evet/Hayır soruları üzerinden veri toplanmış, katılımcıların her biri bölümün sonunda açık uçlu sorularda yanıtlarını detaylandırmaları beklenmiştir. Açık uçlu sorularla katılımcıların yaratıcı altyazı tekniklerini genel olarak nasıl alımladıkları ve her bir yaratıcı strateji hakkındaki görüşleri hakkında veri toplanmıştır.

Nitel ve nicel veri toplamaya yönelik sorular, yaratıcı ayrıntılı altyazının Türk sağır ve işitme engelli kitle üzerindeki uygulanabilirliği ve etkisini incelemenin yanı sıra hem Türkiye'de hem de dünyada erişilebilirlik, medya temsili ve kapsayıcılık gibi akademik tartışmalara da katkıda bulunmayı amaçlamaktadır. Elde edilen sonuçlar ve teknik

konularda derlenen geri bildirimler, akademik araştırmaları ve engelsiz görsel-işitisel medya çevirisi uygulamalarını geliştirmede kullanılabilecektir.

5.2. Verilerin Analizi

Araştırma kapsamında toplanan nicel veriler, yüzde dağılımı ve frekans analizi, yüzde dağılımı ve çapraz tablolama ile istatistiki açıdan incelenmiştir. Bu analiz yöntemi ile katılımcıların yaratıcı altyazıya ilişkin genel eğilimleri ve belirgin tercihleri ortaya koyulmak istenmiştir.

Çalışma kapsamında toplanılan nitel veriler, içerik analizi yöntemi ile incelenmiştir. Katılımcıların açık uçlu sorulara verdiği yanıtlar tematik olarak gruplandırılmış ve yaratıcı altyazı tekniklerinin gl ve zayıf yönleri, katılımcıların deneyimlerinden yola çıkarak yorumlanmıştır.

Araştırma kapsamında edinilen nitel ve nicel veriler değerlendirilirken %60'lık değerlendirme aralığı üzerinde toplanan veriler analiz sonuçlarına dâhil edilmifitir.

6. Bulgular

Araştırma kapsamında edinilen bulgular alıcı kitlenin tercihleri doğrultusunda dört ana başlık altında toplanmıştır.

6.1. Ayrıntılı Altyazı evirisinin Tercih Edildiği rnekler

Çalışma kapsamında toplanan veriler sonucunda 1899 örneğinde katılımcıların %96'sının, *Dr. T* ve *Kadınları* rneğinde katılımcıların %92'sinin ve *Bak şu Konuşana* rneğinde katılımcıların %67'sinin ayrıntılı altyazıyı tercih ettiği görülmüştür. Örneğin, 1899 dizisinin çok dilliliğini vurgulayabilmek için bayrak ikonlarıyla yapılan yaratıcı ayrıntılı altyazı çevirisi, katılımcılar tarafından anlaşılması zor bulunmuş ve bilişsel olarak yorucu olarak değerlendirilmiştir. Bu durum, altyazılardaki simgelerin ve görsel unsurların açık ve sezgisel olmaması hâlinde alıcıların metni anlamlandırmakta zorlanabileceğini göstermektedir. Bu tür bilişsel zorluklar, görsel yükün arttığı durumlarda alıcı kitlenin yaratıcılık açılımı yerine daha doğrudan bir aktarım sağlayan ayrıntılı altyazı çevirisini tercih etmesine yol açmaktadır.

Benzer şekilde, *Dr. T* ve *Kadınları* rneğinde kullanılan anlamsız harf yığınları, alıcı kitle üzerinde ilâve stres yaratmıştır. Bu, metin yaratıcılık açılımı benimsenerek yapılacak çevirilerin sağır ve işitme engelli kitlenin dilsel ya da görsel anlamlandırma süreçlerine uygun şekilde tasarlanması gerektiğini vurgulamıştır. *Bak şu Konuşana* rneğinde ise i seslerin yaratıcı bir şekilde görselleştirilmesi olumlu bir yaklaşım olarak değerlendirilse de altyazıların ekrandaki görsel unsurların zaman zaman önüne geçmesi bazı katılımcılar tarafından eleştirilmiş ve görsel düzgünün alıcı kitle açısından taşıdığı önemi vurgulamıştır. Bu durum, yaratıcılık açılımının estetik ve erişilebilirlik arasında denge kuramadığında alıcı kitleyi rahatsız edebileceğini göstermektedir.

6.2. Yaratıcılık Açılımının Tercih Edildiği Örnekler

Çalışma kapsamında toplanan veriler sonucunda *Elysium* örneğinde katılımcıların %75'inin, *Ruhlar Bölgesi* örneğinde katılımcıların %83'ünün ve *Ruhlar Bölgesi: Bölüm 2* örneğinde katılımcıların %63'ünün yaratıcı ayrıntılı altyazıyı tercih ettiği görülmüştür. Yaratıcılık açılımı ile ses efektleri, duygu ve hislerin görselleştirme kapasitesi artmış ve bu üç örnekte yaratıcı çeviri örnekleri daha fazla tercih edilmiştir. Örneğin, *Elysium* (%75) örneğinde robotik seslerin farklı yazı tipleri ve çerçevelerle görselleştirilmesi, katılımcılar tarafından olumlu bulunmuş ve karakter kimliğinin daha net algılanmasını sağlamıştır. Bu bulgu, yaratıcılık açılımının görsel düzgüde yapılabilecek değişikliklerle karakterlerin ve ses kaynaklarının anlamlandırılmasına katkı sağlayabileceğini göstermektedir.

Ruhlar Bölgesi örneğinde ise yaratıcı ayrıntılı altyazı ile ses efektlerinin büyük metin animasyonları ve görsel efektlerle desteklenmesinin katılımcılar üzerinde olumlu bir etki yarattığı görülmüştür. Bu etki, yaratıcılık açılımının duygusal atmosferi güçlendirmek ve alıcı kitlenin sahnenin içine çekmek için etkili bir araç olduğunu göstermektedir. Benzer şekilde *Ruhlar Bölgesi: Bölüm 2*'de yankılanan seslerin tekrarlanması, farklı bir yazı tipi ile sunulması ve yankılanarak uzaklaştıkça altyazıların da benzer bir efektle küçülerek ve silikleşerek ekrandan kaybolması gibi ufak değişiklikler, sahnedeki duygusal yoğunluğu artırmış ve alıcı kitle tarafından takdir edilmiştir. Dolayısıyla yalnızca karmaşık örneklerle değil yazı tipi değişiklikleri gibi küçük farklılıklarla da alımlama üzerinde olumlu bir etki oluşturulabileceği anlaşılmıştır.

6.3. Yaratıcı Ayrıntılı Altyazının Kolay Takip Edildiği Örnekler

Katılımcıların yaratıcı ayrıntılı altyazı örneklerini kolay takip edebilme oranları arasında önemli farklılıklar gözlemlenmiştir. Öncelikle katılımcıların yaratıcılık açılımına aşina olup olmaması ve kaynak görsel-işitsel ürünün karmaşıklığına bağlı olarak özellikle korku ve bilim kurgu türlerinde üretilen yaratıcı örneklerin sağır ve işitme engelli alıcı kitle tarafından daha kolay takip edildiği anlaşılmıştır.

Örnekleme grubundan toplanan veriler, *Ruhlar Bölgesi* (%92) ve *Elysium* (%71) örneklerinde yaratıcı altyazının kolaylıkla takip edilebildiğini göstermiştir. Bu durum özellikle korku ve bilim kurgu türünde üretilen görsel-işitsel ürünlerde yaratıcılık açılımının sahnenin atmosferiyle uyum sağladığını ve alıcı kitlenin yabancılaşma çekmediğini göstermektedir. Ayrıca *How I Met Your Mother* (%71) örneği de komedi türünde bir yapımda doğrudan bilgi aktarımını destekleyen yaratıcı eklemenin kolay takip edilebildiğini göstermiştir.

Öte yandan, *Dr. T ve Kadınları* (%33) ve *1899* (%37) gibi videolarda alıcı kitle, yaratıcı ayrıntılı altyazıyı takip etmekte zorlanmış ve bu açılımın ilâve bir yük oluşturduğunu, dolayısıyla görsel-işitsel ürüne odaklanmayı zorlaştırdığını ifade etmiştir. Özellikle *Dr. T ve Kadınları* örneğinde anlamsız harf yığınları kullanımına yer veren yaratıcı tercih, katılımcıların kendini yetersiz hissetmesine sebep olmuş ve anlamsız harf yığınları anlamlı bir sözcükmüş gibi okumaya çalışan alıcı kitle görsel-işitsel üründen daha da uzaklaşmıştır. Örnekleme grubundan edinilen nicel veriler, benzer şekilde, *1899* yapımında çok dilliliği göstermek amacıyla kullanılan bayrak ikonlarının alıcı kitle

tarafından bir bulmaca gibi karşılandığı, bayrakların nereye ait olduğunu bulmaya çalışırken bilişsel yüklerinin arttığını göstermiştir.

Bu bulgular yaratıcı ayrıntılı altyazı çevirisinde sadelik ve bilgi aktarımı arasındaki dengenin önemini bir kez daha vurgulamış ve aksi durumda alıcı kitleye ilâve yük oluşturacağından alıcı kitleyi zorlayıcı olabileceğini ortaya koymuştur.

6.4. Yaratıcılık Açılımının Beğeni Oranları ve Bilgi Aktarımı Üzerindeki Etkileri

Yaratıcı ayrıntılı altyazının beğeni oranlarına dair bulgular, farklı tür ve yaratıcı uygulamalar benimsenen çeviri örneklerinin alıcı kitle tarafından nasıl alımlandığına dair önemli veriler sunmaktadır. Korku ve bilim kurgu türündeki *Ruhlar Bölgesi* (%88) ve *Ruhlar Bölgesi: Bölüm 2* (%88) ve *Elysium* (%71) yapımlarında yaratıcı ayrıntılı altyazı örnekleri alıcı kitle tarafından beğenilmiş ve alıcı kitle tarafından yaratıcı ayrıntılı altyazı duygusal yoğunluğu ve bilgi aktarımını destekleyen bir araç olarak takdirle karşılanmıştır. Bu üç örnekte metin düzeyinde yapılan değişiklikler, ses efektlerin metne taşınarak görselleştirilmesi ve yankılanan seslerin yine yazı ile görsel düzleme taşınması gibi yaratıcı seçimler sahnelerdeki gerilim ve yaratılmak istenen atmosferin alıcı kitleye daha güçlü bir şekilde iletilmesine yardımcı olmuştur. Ayrıca *Elysium* örneğinde robotik seslerin aktarımında farklı yazı tipleri ve görsel eklemeler ile ekrana yansıtılması alıcı kitle tarafından karakter ayırtmasını kolaylaştıran bir unsur olarak görülmüş ve beğeni almıştır. Bu veriler yaratıcılık açılımının içerikle uyumlu şekilde ve sağır ve işitme engelli toplumun öncelikleri ve gerçekleri gözetilerek hazırlandığında hem bilgi aktarımını hem de duygu ve hislerin aktarımını olumlu etkileyebileceğini göstermektedir.

Öte yandan *Dr.T ve Kadınları* (%4) ve *1899* (%21) yapımlarında yaratıcılık açılımı alıcı kitle tarafından beğenilmemiş ve her iki örnekte de yapılan yaratıcı seçimlerin alıcı kitle üzerinde bulmaca çözmeye benzer bir his yarattığı, aslında sağır toplumda karşılık bulamayan bu iki seçimin beğeni seviyesini düşürdüğü görülmüştür. Bu bulgular bir kez daha engelli hakları söz konusu olduğunda yinelenen “bizler olmadan bizim için asla” ilkesinin önemini vurgulamıştır.

6.5. Bulguların Tartışılması

Bu araştırma ile Okyayuz (2021, s. 129) ve McClarty (2012, s. 603) tarafından da öne sürüldüğü üzere, yaratıcılık açımı ile ortaya konulan ürünler üzerine Türkiye bağlamında ilk alımlama çalışması yapılmış ve alanda öncü bu araştırma ile bu yeni açılımın hem alımlama düzeyi hem de görsel-işitsel üründen alınan izleme keyfi üzerinde ne denkli etkili olabileceğine dair bulgular derlenmiştir.

Araştırmanın ana bulguları Türkçe metinleri ve altyazıları rahatlıkla okuyabilen alıcı kitlenin, ayrıntılı altyazı çevirisinde geliştirilmesi gereken alanlar sebebiyle takipte zorlandıklarını, ekrandaki sözcüklerin hızına yetişmeye çalışırken görsele odaklanamadıklarını ve hikâye akışından uzaklaştıklarını göstermiştir. Ayrıca Türk sağır ve işitme engelli bireylerin, ayrıntılı altyazı çevirisi olmadığı hallerde; ekrandaki görselden anlam çıkarmaya çalışma, kanal değiştirme ya da TV’yi kapatma gibi alışkanlıklara sahip olduğu görülmüştür. Bu durum, yaratıcı ayrıntılı altyazının alıcı

kitlenin erişimini ve anlayışını artırma potansiyelini desteklemekte ve yaratıcı ayrıntılı altyazı üzerine yapılabilecek çalışmaların gerekli ve gerçekçi olduğu doğrulanmaktadır.

Yaratıcı ayrıntılı altyazı çeviri örnekleri üretilirken yapılan tercihler sağır ve işitme engelli kitlenin bu örnekleri olumlu veya olumsuz değerlendirmesi üzerinde etkili olmuştur. Ses efektlerinin büyük puntolarla ekranda görselleştirilmesi veya yazı tipi değişiklikleri gibi aslında tasarım açısından basit ancak alıcı kitle için tanıdık örnekler, olumlu geri dönüşler almıştır. Ancak görsel anlamda ilâve yük yaratan, ekrandaki görsel öğelerin önüne geçtiği düşünülen veya alıcı kitle üzerinde ilâve bilişsel bir yük yaratan örnekler odaklanmayı zorlaştırarak ayrıntılı altyazının tercih edilmesi ile sonuçlanmıştır.

Bu bulgular yaratıcı çeviri örnekleri tasarlanırken sağır ve işitme engelli alıcı kitlenin bilişsel kapasitelerini göz önünde bulundurmanın ve sahne atmosferine uyum sağlayan basit çözümlerle yaratıcı ayrıntılı altyazı geleneğine bir geçişin önemini vurgulamaktadır. Ayrıca, işitsel düzgüye erişimi olmayan sağır ve işitme engelli toplumun görsel-işitsel ürünlere tek erişim kaynağının görsel düzgü olduğu noktasından hareketle mümkün olduğunca görsel karmaşa yaratmayacak seçimler üzerinde durulmalıdır.

Yaratıcı ayrıntılı altyazı ile görsel düzgüye taşınan işitsel öğelerin, görsel düzgünün önüne geçecek şekilde ekranın merkezine konumlandırılması, filmin ana unsurlarını engellediği hissi yaratarak alıcı kitle açısından bilgiye erişimi güçleştirebilmektedir. Öte yandan ekrandaki görsel düzgüye engel olmayacak şekilde tasarlanan yaratıcı açılımlar alıcı kitleye daha iyi erişebilmekte ve daha kapsamlı bir izleme deneyimi sunmaktadır. Örneğin *Elysium* örneğinde, robotik seslerin farklı yazı tipleri ile sunulması ve robotik konuşmalar esnasında ekrana ilâve bir bilim kurgu çerçevesi eklenmesi karakter kimliklerinin daha net bir şekilde ayrıştırılabilmesine katkı sağlayarak alıcı kitleden olumlu dönüş almıştır. Bu durum yaratıcı ayrıntılı altyazının yalnızca bilgi aktarımını amaçlamadığını, aynı zamanda bir görsel-işitsel ürünün anlatı boyutunu da destekleyebileceğini göstermektedir.

Bu çalışma aynı zamanda sağır ve işitme engelli alıcı kitlenin alışkın olmadığı görsel unsurlara karşı direnç gösterebileceği, ilk kez tanıştığı bu çeviri türünde üretilecek ürünlere alışmasının zaman alabileceğini ve sağır ve işitme engelli bireylerin tasarım süreçlerine muhakkak dâhil edilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır. Özellikle *Dr. T ve Kadınları* ve *1899* örnekleri sağır toplumda herhangi bir karşılık bulamayan kavramların genel beğeni düzeylerini büyük ölçüde düşürdüğünü göstermiştir. Bu durum yaratıcı unsurların yalnızca teknik yenilikler ve ayrıntılı altyazıda karşılaşılan kısıtlılıklara göre değil, alıcı kitlenin algısal ve duygusal gerçekliklerine uygun şekilde tasarlanması gerektiğini bir kez daha kanıtlamıştır.

7. Sonuç

Bu çalışma, yaratıcı ayrıntılı altyazı çevirisi açılımının Türkiye’de sağır ve işitme engelli alıcı kitle üzerindeki etkilerini inceleyerek, çeviribilim araştırmaları kapsamında en yeni alanlardan biri olan bu çeviri türünün, alıcı kitlenin görsel-işitsel ürünleri alımlama ve beğeni oranlarını ölçmeyi amaçlamıştır. Kısıtlı akademik çalışmanın olduğu yaratıcı

ayrıntılı altyazı alanında yapılan bu çalışmanın, erişilebilirlik bağlamında çeviri araştırmalarına katkı sağlayabileceği düşünülmektedir.

Araştırmının sonucundan alan için önemli bulgular edinilmiştir. Bulgular; yaratıcı ayrıntılı altyazı çevirisi örnekleri henüz tasarım aşamasındayken yalnızca ayrıntılı altyazı çevirisindeki kısıtlılıklar ve teknik yeniliklerin değil, aynı zamanda alıcı kitlenin algı düzeyinde ve duygusal gerçekliklerinin göz önünde bulundurulması gerektiğini bir kez daha vurgulamaktadır. Ayrıca bu yeni açılım ile görsel düzgüye taşınacak dilsel ve dilsel olmayan işitsel öğelerin ekrandaki görüntüyü engellemeyecek şekilde konumlandırılması, bugüne dek ekranın alt orta kısmında altyazıları görmeye alışan alıcı kitlenin yaratıcı açılımları daha hızlı benimsemesinde faydalı olacaktır. Bu noktada alıcı kitlenin alışkanlıklarının yanı sıra bilişsel kapasitesini de göz önünde bulundurulmalıdır. Ayrıca tasarım aşamasında alıcı kitle ile işbirliği hâlinde hareket edilmesi gerektiği de görülmüştür.

Korku ve bilim kurgu türlerinde üretilen yaratıcı ayrıntılı altyazı çevirisi örnekleri, diğer türlere kıyasla yaratıcılık açılımının olumlu karşılandığı yapımlar arasında öne çıkmaktadır. *Ruhlar Bölgesi* ve *Elysium* gibi filmlerde ayrıntılı altyazı çevirisi ile aktarımı kısıtlı hâle gelen ses efektlerinin; farklı yazı tipi kullanımları, metin düzeyinde yapılan görece uygulaması kolay animasyonlar ve ekrana bir çerçeve gibi eklenebilecek görsel öğelerle daha kapsamlı bir şekilde alıcı kitleye ulaştığı görülmüştür. Özellikle bu iki türde üretilen yapımlarda işitsel düzgünün görsel karşılık bulması, alıcı kitlenin sahnenin atmosferini daha iyi anlamasına ve daha keyifli bir izleme deneyimi edinmesine katkıda bulunmuştur.

Medya erişimi alanındaki eksikliklerin giderilmesi, yalnızca yasal düzenlemelerle değil, aynı zamanda sistematik bir dönüşüm ve toplum genelinde farkındalık yaratma çabalarıyla mümkün olacaktır. Özellikle medya kuruluşlarının erişilebilirlik konusundaki yükümlülüklerini daha etkin bir şekilde yerine getirmesi, bu alandaki ilerlemeyi hızlandıracaktır. Ayrıca, erişilebilir medya uygulamalarının geliştirilmesi için teknolojik yatırımların artırılması ve bu alanda çalışan uzman sayısının çoğaltılması gerekmektedir.

Bu çalışma yaratıcı ayrıntılı altyazı araştırmalarına giriş niteliğinde olup, bu araştırma alanı farklı araştırmalara gebedir. Yaratıcı ayrıntılı altyazı alanındaki çalışmaları geliştirmek araştırmacıların ve uygulayıcıların ortak sorumluluğudur. Henüz çeviribilim araştırmaları açısından bu yeni çeviri türünün ne kadar yaygınlaşabileceği, hangi yayın sağlayıcılar tarafından destekleneceği, kimler tarafından uygulanacağı bilinmemekle birlikte önümüzdeki dönemde bu yeni açılım üzerindeki çalışmaların artacağı ve tüm paydaşların engelsiz erişimde karşılaşılan kısıtlılıkları ortadan kaldırmaya yönelik adım atacağı düşünülmektedir.

Author Contributions (Please leave author name(s) blank.)

First Author: Gevher Ebru Çevikoğlu Yıldırım 85% (literature review, data collection and analysis, theoretical framework, discussion)

Second Author: Ayşe Şirin Okyayuz 15% (literature review, theoretical framework)

Conflict of Interest: The authors declare no conflict of interest.

Financial Support: Please indicate if the study is financially supported by any institution. If not, please write, "The authors declare that they received no financial support for this study."

Yazar Katkıları (Lütfen bu alanda yazar isimleri kısmını boş bırakınız.)

Birinci Yazar: Gevher Ebru Çevikoğlu Yıldırım %85 (literatür taraması, veri toplama ve analizi, kuramsal çerçeve, tartışma)

İkinci Yazar: Ayşe Şirin Okyayuz %15 (literatür taraması, kuramsal çerçeve)

Çıkar Çatışması: Yazarlar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazarlar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Kaynakça

- Altman, R. (Yöneten). (2000). *Dr. T & the Women* [Sinema Filmi].
- Bays, C., Thomas, C., Radnor, J. S., Smulders, C., & Harris, N. P. (Yönetenler). (2005-2014). *How I Met Your Mother* [Sinema Filmi].
- Blomkamp, N. (Yöneten). (2013). *Elysium* [Sinema Filmi].
- Brooks, M., & Armstrong, M. (2014). Enhancing subtitles. *TVX2014 Conference*, (s. 25-27). Brussels.
- Butler, J. (2018). Integral captions and subtitles: Designing a space for embodied rhetorics and visual access. *Rhetoric Review*, 286-299.
- Chiaro, D. (2009). Issues in audiovisual translation. J. Munday (Ed.), *The Routledge Companion to Translation Studies* içinde (ss. 141-165). Routledge Taylor & Francis Group.
- Cintas, J. D., & Sánchez, P. M. (2006). Fansubs: Audiovisual translation in an amateur environment. *The Journal of Specialised Translation*, 37-52.
- Díaz-Cintas, J., & Neves, J. (2015). Taking stock of audiovisual translation. J. Díaz-Cintas, & J. Neves (Ed.), *Audiovisual Translation* içinde (ss. 1-8). Cambridge Scholars Publishing.
- Doğan, C. (2021). Televizyon haber bültenlerindeki işaret dili çeviri hizmetine yönelik sağır topluluğun tutum ve beklentileri. *Çeviribilim ve Uygulamaları Dergisi*, 30, 18-60.
- Fox, W. (2018). *Can integrated subtitles improve the viewing experience?* Language Science Press.
- Greco, G. M. (2018). The nature of accessibility studies. *Journal of Audiovisual Translation*, 1(1), 205-232.
- Greco, G. M., & Jankowska, A. (2020). Media accessibility within and beyond audiovisual translation. L. Bogucki (Ed.), *The Palgrave Handbook of Audiovisual Translation and Media Accessibility* içinde (ss. 57-81). Palgrave Macmillan. doi:https://doi.org/10.1007/978-3-030-42105-2_4

-
- Güven, M. (2020). Televizyon ortamında erişilebilirlik uygulamalarının gelişimi: sesli betimleme, altyazılama ve işaret dili çevirisi. *DEÜ Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 152-175.
- Heckerling, A. (Yöneten). (1989). *Look Who's Talking* [Sinema Filmi].
- Jorge, D.-C., & Sanchez, P. M. (2006). Fansubs: Audiovisual translation in an amateur environment. *The Journal of Specialised Translation*, 6, 37-52.
- Jr, H. C. (Yöneten). (1989). *When Harry Met Sally* [Sinema Filmi].
- Kaya, M., & Okyayuz, A. Ş. (2020). Disability and the implication of coaccessibility: A case study on accessibility to the media in Turkey. *Media, Culture & Society*, 42(6), 987-1002.
- Martins, C., & Ferreira, C. (2024). Intralingual translation and media accessibility at crossroads. L. Pilliere & Ö. Berk Albachten (Ed.), *The Routledge Handbook of Intralingual Translation* içinde (ss. 434-452). Routledge.
- Matamala, A., & Orero, P. (2019). Training experts in inclusive practices for an equity on access to culture in Europe. S. Halder & V. Argyropoulos (Ed.), *Inclusion, Equity and Access for Individuals with Disabilities* içinde (ss. 263-280). Palgrave Macmillan.
- McClarty, R. (2012). Towards a multidisciplinary approach in creative subtitling, *MonTI*, 4, 133-153.
- Newmark, P. (1991). *About translation*. Multilingual Matters.
- Nornes, A. M. (1999). For an abusive Subtitling. *Film Quarterly*, 17-34.
- Odar, B. b., & Friese, J. (Yönetenler). (2022). *1899* [Sinema Filmi].
- Okyayuz, A. Ş. (2019a). *Ayrıntılı altyazı çevirisi*. Siyasal Kitabevi.
- Okyayuz, A. Ş. (2019b). *Görsel-işitsel çeviri ve engelsiz erişim*. Siyasal Yayınevi.
- Okyayuz, A. Ş., & Sancaktaroğlu Bozkurt, S. (2021). Çeviri projelerinde süreç: engelsiz erişim örneği. *Çevibilim ve Uygulamaları Dergisi*, 31, 202-219.
- Okyayuz, Ş. (2021). Altyazı çevirisinde teknoloji destekli yaratıcılık açılımı. *Çeviribilim ve Uygulamaları Dergisi*, 30, 108-132.
- Robert, È. S. (2016). *Creactive Subtitles*. Doctoral Dissertation, Universitat Pompeu Fabra, Barcelona. <https://www.tdx.cat/handle/10803/398140> adresinden alındı
- Robert, È.-S. (2022). Rendering tone and mood in creactive subtitles. *Między Oryginałem a Przekładem*, 73-91.
- Romero-Fresco, P. (2015). *The reception of subtitles for the deaf and hard of hearing in Europe*. Peter Lang AG.
- Romero-Fresco, P. (2022). Moving from accessible filmmaking toward creative media accessibility. *LEONARDO*, 55(3), 304-309.

- RTÜK. (2019). *Sağırkların işitme ve görme engellilerin görsel işitsel medya hizmetlerine erişiminin iyileştirilmesi çalıştay sonuç bildirisi*. January 13, 2024 tarihinde <https://arsivdosya.rtuk.gov.tr/assets/Galeri/Haberler/sagirlarin-isitme-ve-gorme-engellilerin-gorsel-isitsel-medya-hizmetlerine-erisiminin-iyilestirilmesi-calistayi-sonuc-bildirisi.pdf> adresinden alındı
- RTÜK. (2023, Mayıs 03). *Engelsiz medya erişimi çalıştay sonuç bildirisi*. Mart 11, 2024 tarihinde RTÜK: https://www.rtuk.gov.tr/Media/FM/Birimler/ik/engelsiz_medya_erisimi_calistayi-sonuc_bildirisi.pdf adresinden alındı
- United Nations Convention on the Rights of Persons with Disabilities*. (2006, December 13). Aralık 12, 2024 tarihinde <https://www.un.org/development/desa/disabilities/convention-on-the-rights-of-persons-with-disabilities.html> adresinden alındı
- Venuti, L. (2000). *The translation studies reader*. Roudledge.
- Wan, J. (Yöneten). (2010). *Insidious* [Sinema Filmi].
- Wan, J. (Yöneten). (2013). *Insidious: Chapter 2* [Sinema Filmi].
- Zanotti, S. (2022). Audiovisual translation. K. Malmkaer (Ed.), *The Cambridge Handbook of Translation Studies* içinde (ss. 440-460). Cambridge University Press.
- Zdenek, S. (2007). Just roll your mouse over me: Designing virtual women for customer service on the web. *Technical Communication Quarterly*, 397-430.
- Zdenek, S. (2011). Which sounds are significant? towards a rhetoric of closed captioning. *Disability Studies Quarterly*, 74-97.
- Zdenek, S. (2014). More than mere transcription: Closed captioning as an artful practice. *User Experience Magazine*. <https://uxpamagazine.org/more-than-mere-transcription/?lang=en> adresinden alındı
- Zdenek, S. (2015). *Reading sounds: closed-captioned media and popular culture*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Zdenek, S. (2018). A journal of rhetoric, technology, and pedagogy. *Kairos: A Journal of Rhetoric, Technology, and Pedagogy*.
- Zdenek, S. (2020). Transforming access and inclusion in composition studies and technical communication. *College English*, 536-544.